

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

Alapjogok ütközése a bírósági gyakorlatban

Az alkotmánybíróságok szerepe az alapjogi konfliktusok feloldásában

Dr. Kovács Ágnes

Témavezető: Dr. Bencze Mátyás egyetemi docens

DEBRECENI EGYETEM
Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Debrecen, 2013

I. Az értekezés tárgya és célkitűzései

Az értekezés az alapjogi mérlegelés legalapvetőbb fogalmi kérdéseit, a helyes mérlegelés feltételeit, és ezek előkérdéseként az alkotmánybíráskodás legitimitásának problémáját érinti. A globális alkotmányosság egyik fontos fejleménye az alkotmánybíráskodás általános elterjedése, amely a bíróságok politikai szerepének megnövekedését eredményezte. Az alkotmányos felülvizsgálat jogával felruházott bírói fórumok egyre nagyobb részt vállalnak a közösségi cselekvések alakításában, a bíróságok alapjogi érvelése ezért meghatározó befolyást gyakorol a politikai döntéshozatalra. Ez a jelenség indokoltá teszi azt a kérdésfeltevést, hogy mennyiben igazolható egy alkotmányos demokráciában az a gyakorlat, amely a törvényhozás eljárása helyett az alkotmánybírók érvelésére bízta az alkotmányos rendelkezések tartalmát érintő nézeteltérések, és ily módon az alapjogok közötti ütközések végső megoldását. Az értekezésben két állítást kívántam igazolni. Az első szerint az alkotmánybíráskodás nem ellentétes a demokrácia eszméjével, és az intézmény működése a politikai legitimitás legfontosabb értékeire tekintettel igazolható. A másik feltevés szerint a mérlegelés formalizált struktúrájának követése még nem garantálja a helyes bírói döntést, de az arányossági vizsgálat alkalmazásának, és ezáltal az alapjogokra vonatkozó bírói érvelésnek vannak olyan erényei, amelyek hozzájárulnak az alkotmányos felülvizsgálat igazolásához.

Mielőtt rátérnék arra, hogy miként jutottam el a fenti két állítás alátámasztásához, érdemes röviden bemutatnom, hogy mi indokolta az alkotmánybíráskodás igazolhatóságának és a mérlegelésnek az együttes tárgyalását. A két tárgykör közötti kapcsolatot egyfelől az a belátás hozza létre, hogy az alapjogi érvelésre vonatkozó elméleti megállapításokat nem választhatjuk el attól az intézményes kontextustól, amelyben arra sor kerül. Az alapjogi érvelés tipikusan az alkotmánybírók tevékenységéhez kötődik. Az alkotmánybírók elsődleges feladata az alapjogokkal összefüggő jogviták eldöntése, az alapjogok tartalmának meghatározása pedig csak a politikai közösség fundamentális erkölcsi elveire tekintettel történhet. Ezért az alkotmánybírók előtt felmerülő döntési helyzetek legfőbb sajátossága abban áll, hogy a bíró érvelését legtöbbször erkölcsi és politikai elvek vezetik, és a döntés erkölcsi választást követel. A bírói érvelés morális karakterének elismerése kihat a politikai autoritás helyes megosztására vonatkozó megfontolásainkra. Ha belátjuk, hogy az alapjogi viták eldöntése során a bírák elkerülhetetlenül támaszkodnak erkölcsi elvekre, akkor erre tekintettel igazolnunk kell, hogy miért indokolt az alkotmánybírók hatáskörébe utalnunk

ezen morális kérdések végső eldöntését. Az előbbiekből az is következik, hogy csak a politikai legitimitás valamely elméletének birtokában formálhatunk véleményt arról a kérdéstről, hogy mennyiben írhatják felül – ha egyáltalán tehetnek ilyet – a bírák a törvényhozó alkotmányértelmezését. Ezek a megfontolások pedig az arányossági teszt bírói alkalmazására is kihatással vannak.

Másfelől nemcsak az intézményes kontextus alakítja az érvelést, hanem az érvelés jellemzői is befolyásolják az intézmény alkotmányos státuszát és egyben az intézményigazolási szituációt. Ezt a felismerést támasztja alá, hogy az alapjogi mérlegelést érintő elemzések egyre gyakrabban kapcsolódnak össze az alkotmánybíráskodás igazolásának kérdésével. Ha ugyanis igazolni tudjuk, hogy az alapjogokkal összefüggő bírói érvelés egy jól strukturált, fegyelmezett és racionális döntéshozatal, akkor jó érveink vannak arra, hogy az alkotmánybíráskodást ruházzuk fel az alkotmányértelmezés végső jogával. Azaz a bírói érvelés előbbi előnyei az alkotmánybíráskodás igazolása mellett szóló érvekké transzformálhatóak.

A kutatómunka megkezdésekor arra a kérdésre kerestem a választ, hogy mi jellemzi azokat a döntéshozatali helyzeteket, amelyekben a bíróságok alapjogok konfliktusával szembesülnek, vagyis hogyan kell érvelniük az alkotmánybíráskodásnak az eléjük kerülő jogviták eldöntése során. Az alapjogi érvelés megjelölésére a gyakorlat tipikusan a mérlegelés és az arányossági vizsgálat fogalmi konstrukcióit alkalmazza. Ezeknek a fogalmaknak az elemzése hozzásegíthet ahhoz, hogy elrendezzük, és egy egységes keretben értékeljük az alapjogi érveléssel összefüggő tapasztalatainkat. Ez a feladat tehát fogalmi tisztázást követel. Az intézményelméleti kérdés megválaszolása azonban megelőzi a mérlegeléssel összefüggő kérdések tárgyalását, mert az alkotmánybíráskodáshoz kötődő érvelés elemzése során az intézmény politikai legitimitását érintő igazolási feladattal is szembe kell néznünk. Az alkotmánybíráskodás esetében ugyanis egy olyan intézményről van szó, amely nem kapcsolódik szükségszerűen az alkotmányos demokráciák szerkezetéhez. Ahhoz tehát, hogy megalapozottan tárgyalhassam az alapjogi mérlegelés legfontosabb fogalmi kérdéseit, először igazolnom kell azt az intézményt, jelen esetben az alkotmányos felülvizsgálat bírói formáját, amelyhez az érvelés kapcsolódik. Ennek hiányában ugyanis az értekezés ki lenne téve annak a támadásnak, hogy egy olyan gyakorlatról kíván számot adni, amely a politikai autoritás igazolhatatlan elosztását feltételezi.

A kutatás első lépéseként tehát számba vettem azokat a legfontosabb érveket, amelyek meghatározzák az alkotmánybíráskodás legitimitását övező vitákat, majd értékeltem, hogy az intézmény kritikusai által képviselt álláspontok mennyiben bizonyulnak meggyőzőnek. A

vizsgálódások kiindulópontját az alkotmánybíráskodásra vonatkozó kortárs nemzetközi viták jelentették. Ezek a viták részben arról szólnak, hogy szükség van-e egyáltalán erre az intézményre, részben pedig a bírói felülvizsgálat szerepének újragondolására hívják fel a figyelmet.

Az alkotmánybíráskodással szemben megfogalmazott kritikák leginkább a bírói szupremácia elve ellen irányulnak, amelynek a legfontosabb implikációja, hogy az alapjogok köréről és tartalmáról nem a reprezentatív parlamentek, hanem a bíróságok mondják ki a végső szót. Ennek a gyakorlatnak a filozófiai tarthatatlanságára elsősorban a procedurális demokrácia-felfogás képviselői hívják fel a figyelmet. A kritika lényege, hogy az alapjogokkal összefüggő morális dilemmák végső eldöntése nem a bíróságokra, hanem a demokratikusan megválasztott törvényhozásra tartozik, mivel csak a hagyományos parlamenti döntéshozatal képes maradéktalanul kielégíteni a politikai közösség működése és a demokratikus legitimitáció szempontjából alapvetőnek bizonyuló politikai egyenlőség elvét. A politikai egyenlőség elve ugyanis azt követeli, hogy mindenki véleményének azonos súlyt adjunk a vitatott morális elveink tartalmáról folyó diskurzusban, mert csak így szavatolható minden egyén egyenlő státusza a politikai közösségen belül. Egy olyan intézményes szerkezet tehát, amelyben a bíróságokat bízzák meg az alkotmányértelmezés végső jogával, megsérti az egyenlőség elvét, mert a bírák erkölcsi álláspontjának – más egyének nézetével szemben – kiemelt súlyt tulajdonít.

A proceduralista érvelés pozícióját kedvezően érinti, hogy az elmúlt időszakban néhány állam – közöttük Kanada, Új-Zéland vagy Nagy-Britannia – a bírói felülvizsgálat olyan új formáját intézményesítette, amely első pillantásra elkerüli azokat a legitimitációs problémákat, amelyeket a törvényhozás döntéseit felülró bírói jogvédelem eredményez. A „puha felülvizsgálat” (*weak form of judicial review*) elnevezéssel jelölt intézményi struktúra lényege, hogy a bíróságok ugyan vizsgálhatják a jogalkotás termékeinek alkotmányosságát, ám a parlament alkotmányértelmezését nem írhatják felül, így az alapvető jogok és elvek kérdésében a végső szó a törvényhozást illeti. Ez az intézményi megoldás tehát oly módon próbálja biztosítani az alapjogvédelem hatékonyságát, hogy kevesebb hatalmat ad a bíróságok kezébe, és nagyobb tiszteletet mutat a többségi döntéshozatal eredménye iránt.

Az előbbi alkotmányos megoldások is azt bizonyítják, hogy a procedurális demokrácia-felfogás híveinek komoly érvek vannak, amelyeket nem hagyhatunk figyelmen kívül, ha továbbra is egy olyan intézményes szerkezet mellett állunk ki, amely az alapjogvédelem terén kiemelt szerepet biztosít az alkotmánybíróóságoknak. Aki tehát a bírói szupremácia elvére épülő alkotmányos felülvizsgálat mellett kíván érvelni, annak bizonyítania kell, hogy az

ésszerű nézeteltéréseink bírói kezelése többet valósít meg azokból az értékekből, amelyek a politikai legitimitás feltételeit jelentik, mint a törvényhozás eljárása. A jogelméleti reflexió jelentőségét pedig azok a változások is megalapozzák, amelyek a közelmúltban a magyar alkotmányos struktúrát érintették. A legitimitás eljárási feltételeit hangsúlyozó demokrácia-felfogás alaposabb vizsgálatával ugyanis arra is rámutathatunk, hogy igazolhatóak-e egyáltalán a magyarországi alkotmányos változások egy procedurális megközelítés alapján.

A kutatás másik irányát az alkotmánybírók érvelésére vonatkozó legalapvetőbb fogalmi és igazolási kérdések jelölték ki. A fogalmi elemzés szintjén elvégzett vizsgálódásaim annak a kérdésnek a megválaszolására irányultak, hogy milyen gyakorlatot jelölnek azok a kifejezések, amelyekkel a leggyakrabban leírják az alapjog-korlátozás alkotmányosságát vizsgáló bírói érvelést. Elsősorban arra kerestem a választ, hogy mennyiben jelölnek eltérő érvelési szerkezeteket a mérlegelés és az arányosság fogalmai – tekintettel a mérlegelés amerikai és az arányosság német eredetére –, és van-e indok a terminológiai megkülönböztetés fenntartására. A kérdésfeltevés alapjai szintén az amerikai jogirodalomban találhatóak meg, ahol hosszú idő óta vitatott, hogy milyen fogalommal írható le az a gyakorlat, ahogyan az USA bíróságai közelítenek az alapjogi konfliktusokhoz. Ebben a kontextusban elsősorban arra fókuszáltam, hogy mi a viszony a kategorizálás, a mérlegelés és az arányossági vizsgálat fogalmai között, és létezik-e az alapjogi érvelésnek valamilyen általános, az egyes partikuláris gyakorlatokon átívelő struktúrája. Ezt a problémát jól megvilágítja az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának 2008-ban hozott Heller döntése, amelyben a vita többek között a bírói érvelés helyes módszeréről, az alapjogi konfliktusok kezelésének legjobb analitikai szerkezetéről is szólt. A bíróság döntése emellett ráirányította a figyelmet arra is, hogy a bírói érvelés módszerére vonatkozó kérdések hogyan kapcsolódnak össze a politikai autoritás megosztására vonatkozó megfontolásokkal. A döntés nyomán kibontakozó alkotmányjogi diskurzus ezért meghatározó befolyást gyakorolt az értekezés célkitűzéseire.

Az igazolási célú elemzés során azt vizsgáltam, hogy a bíróságok által követett érvelési szerkezet mennyiben befolyásolja az érvelés sikerét. Kell-e ragaszkodniuk a bírácoknak az arányosság szigorú struktúrájához, hogy igazolható döntésekhez jussanak? Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy amíg az amerikai bíróságok többfajta tesztet használnak az alapjog-korlátozó szabályok alkotmányosságának megítéléséhez, addig más gyakorlatok – többek között a német és a kanadai bíróságok – inkább ragaszkodnak az arányossági vizsgálat klasszikus szerkezetéhez. Az arányossági teszt legprecízebb elméleti kidolgozása Robert Alexy munkájában jelenik meg. Alexy elmélete alapján az alapjogi érvelés egy matematikai

képlettel modellezhető, amelynek a követésével a bírói döntéshozatal minden esetben kiszámítható és racionális eredményre vezet. Az értekezésben azt igyekeztem megvilágítani, hogy mennyiben adja ez az elmélet az alapjogi konfliktusok bírói kezelésének plauzibilis leírását, és vajon az arányosság lépéseinek következetes alkalmazása önmagában biztosítja-e az igazolható döntéseket. A bírói mérlegeléssel összefüggő megállapításaimat végezetül elhelyeztem az intézményelméleti kontextusban is, és megmutattam, hogy az érvelés sajátosságai mennyiben relevánsak az alkotmánybíráskodás igazolásának szempontjából.

II. Az értekezés módszere és forrásai

Az értekezés legfontosabb téziseihez a vizsgált kérdésekben született meghatározó elméletek kritikájával jutottam el. A bírói alkotmányvédelem igazolását Jeremy Waldron filozófiai pozíciójára reflektálva végeztem el, mert napjainkban ez az álláspont tart számot az egyik legkomolyabb teoretikus érdeklődésre az alkotmány- és politikaelmélet képviselői részéről. Az elemzés során arra a következtetésre jutottam, hogy a demokrácia procedurális felfogásának alaptételei több szempontból is vitathatóak, és Waldron érvei nem elég meggyőzőek ahhoz, hogy érvénytelenítsék az alkotmányos felülvizsgálat mellett felhozott érveket. Ehhez az igazolási feladathoz az alkotmányos demokrácia kortárs elméleteinek legfontosabb filozófiai állításait használtam fel.

Az alapjogi érvelésre vonatkozó elméleti vizsgálódásaimhoz Robert Alexy mérlegelés-elméletére támaszkodtam. Nem törekedtem az Alexy által kidolgozott elméleti konstrukció átfogó elemzésére, annak csupán egyetlen, de az értekezés célkitűzése szempontjából kulcsfontosságú tézisét vontam vizsgálat alá. Alexy azt állítja, hogy az alapjogokkal összefüggő bírói érvelés egy racionális eljárás, amelyben a bíró egyszerű következtetéssel jut el a kiinduló premisszáktól a konklúzióig. A dolgozatban néhány jogeseten keresztül igyekeztem bemutatni, hogy Alexy előbbi állítása miért nem tartható.

A felvetett problémák egy gyakorlati filozófiai megalapozású jogelméletre vezetnek el, mert a közösségi cselekvés elveire irányulnak, és feltételezik, hogy ezekről az elvekről értelmes vitát folytathatunk. Ennek megfelelően a dolgozat is gyakorlati filozófiai jellegű, és részben a gyakorlatban használt fogalmak elemzésére, részben az intézmények nevében végrehajtott cselekvések értékelésére épül. A fogalmi tisztázással – amely szükségszerűen megelőzi a gyakorlat értékelését – az volt a célom, hogy hozzájáruljak a gyakorlatban

használt kifejezések megértéséhez, és kidolgozzak egy olyan fogalmi készletet, amely a jogi gyakorlatok leírásának és értékelésének keretként szolgálhat. Ennek az analitikai vizsgálódásnak a következtében olyan kérdéseket válaszoltam meg, hogy milyen gyakorlatot jelöl az alapjogi mérlegelés kifejezés, vagy mit jelent a racionalitás a bíróságok alkotmányjogi döntéseivel összefüggésben. A fogalmak tisztázása azért kulcsfontosságú, mert ezáltal nem csupán definíciós problémákra válaszolhatunk, hanem magát a gyakorlatot is jobban megérthetjük.

Ahogy Waldron és Alexy elmélete is a gyakorlatból indult ki, úgy magam is arra koncentráltam, hogy a gyakorlat résztvevői miként használják a vizsgált fogalmakat, és mi következik ezeknek a nyelvi konstrukcióknak az értelmezéséből. Ez a feladat pedig analitikai elemzést követel. A gyakorlatban felbukkanó kifejezésekhez tipikusan a bírói döntések elemzésével értem hozzá. A jogesetek tanulmányozása azonban nemcsak a bírói mérlegelés szerkezetét érintő kutatások esetében jelentette a kiindulópontot. Az alkotmányos felülvizsgálat igazolási kérdéseire is a bírói gyakorlat felől közelítettem.

A kritikai elemzés alapját képező elméletek normatív szinten mozogtak, mivel a közösségi cselekvés helyességének mércéivel foglalkoztak. Ebből egyenesen következik, hogy az ezekre reflektáló elemzés is normatív célkitűzéseket követ, és a helyes gyakorlat feltételeit kutatja. A dolgozat többek között olyan problémákat érint, hogy milyen intézményes eljárásokat alakítsunk ki az erkölcs terén jelentkező nézeteltérések kezelésére, és mely kritériumok alapján tekinthető igazolhatónak a bírói mérlegelés eredménye. Ezek a kérdések nem egy konkrét gyakorlat értékeléséhez kapcsolódtak, hanem olyan általános mércék megfogalmazására irányultak, amelyek segítségül hívhatóak minden olyan esetben, amikor alkotmányos demokráciák intézményes gyakorlatainak igazolhatóságára kérdezzük rá.

III. Az értekezés legfontosabb megállapításai

Az értekezésben két feladatot vállaltam magamra. Egyfelől arra törekedtem, hogy bekapcsolódjak az alkotmánybíráskodás igazolásáról szóló vitába, és megmutassam, hogy melyek azok az álláspontok, amelyek meghatározzák a diskurzus irányát és kérdéseit. Másfelől igyekeztem rámutatni azokra az alapkérdésekre, amelyek az alkotmányjogi mérlegeléssel összefüggésben a kortárs alkotmányelméletet foglalkoztatják. A vitákban artikulált érvek rekonstruálása és rendszerezése ugyanis hozzájárul a probléma megértéséhez, másrészt kijelöli azokat a kereteket, amelyekben az egyes gyakorlatok hasonló kérdései megfelelően kezelhetők. Az általam vizsgált kérdések tehát egy viszonylag elvont elméleti

szinten merültek fel, és elsősorban általános fogalmi problémák tisztázására irányultak. Az értekezés egyik legfőbb tudományos ambíciója abban áll, hogy hozzájáruljon annak az elméleti háttérnek a kidolgozásához, amelynek a segítségével az elmúlt időszak magyarországi alkotmányos változásai megfelelően leírhatóak és értékelhetőek.

1. Az alkotmánybíráskodás igazolása

Az értekezésben először az alkotmánybíráskodás legitimitásának kérdését tárgyaltam, és ehhez a waldroni érvelés logikáját követve a politikai filozófiai argumentumok két típusára támaszkodtam. A procedurális érvek azzal járulnak hozzá az igazolási feladathoz, hogy megvilágítják, melyik intézmény eljárása tekinthető a leginkább méltányosnak. Az instrumentális érvek ezzel szemben arról adnak számot, hogy milyen intézményes mechanizmusok segítségével juthatunk közelebb a helyes döntéshez. Következtetéseim szerint mind az eljárás méltányossága, mind a döntések helyessége alapján meggyőző érvek szólnak az alkotmánybíráskodás mellett. Azaz mind a procedurális, mind az instrumentális érvek egy irányba mutatnak, és a bíróságok alkotmányértelmezését támogatják azokban az esetekben, amikor a közösség tagjai nem jutnak egyetértésre az alkotmányos rendelkezések tartalmáról. Az alkotmánybíráskodás igazolásának fontos eleme, hogy a bíróságok eljárása fokozott érzékenységet mutat az egyéni szavazatokban megmutatkozó preferenciák intenzitása és a döntés előnyeinek és hátrányainak megosztása iránt, ezért a bírói felülvizsgálat működése előmozdítja a legitimitás szempontjából kulcsfontosságú politikai egyenlőség elvét. A bírói érvelés sajátosságaiból, így például a bíróságokat terhelő speciális indokolási kötelezettségből pedig arra is következtethetünk, hogy a bírósági döntéshozatal jobb eséllyel vezet igazolt döntésekhez, mint a törvényhozás eljárása. Az instrumentális megfontolások között kitüntetett szerepe van a nyilvános igazolás követelményének. A nyilvános igazolás alapján a közhatalmi döntések csak olyan érveken nyugodhatnak, amelyek a közösség valamennyi tagja számára igazolhatóak. Azt állítom, hogy az alkotmánybíróságok nagyobb valószínűséggel alapozzák döntéseiket nyilvánosan igazolt elvekre, mint a törvényhozók. Az alkotmányos felülvizsgálat legfontosabb funkcióját éppen abban látom, hogy a bíróságok kijelölik a nyilvános igazolás kereteit, és jelzik a jogalkotónak, hogy milyen indokok hivatkozhatóak legitimként a politikai döntésekben. Az instrumentális argumentumok tehát azt támasztják alá, hogy a bírói érvelés fölényben van a törvényhozás eljárásával szemben, amikor a közösségi cselekvés az alkotmány tartalmára vonatkozó nézetkülönbségek feloldására irányul.

A dolgozatban azzal is érveltem, hogy egy olyan intézményi struktúra, amelyben a parlamenti döntéshozatal kiegészül a bíróságok alkotmányos kontrolljával, előmozdítja az alapjogok védelmét. Ebben a megközelítésben a politikai döntéshozatal több szereplő együttműködésére épül, a politikai intézmények pedig egy közös, deliberatív vállalkozás szereplőiként megosztják egymás között a döntésekért viselt felelősséget. Mivel az egyes intézmények különböző irányból közelítenek az alkotmányjogi problémákhoz, a különböző perspektívák és intézményes eljárások találkozásából komoly előnyök származhatnak a politikai döntéshozatal kimenetelét illetően. Az alkotmánybíróságok működése emellett fokozza az intézményi struktúra reflexivitását is. A politikai döntések többszintű ellenőrzése pedig mindenképpen kívánatos az ésszerű pluralizmus körülményei között, amikor a közösség tagjait mély nézeteltérések osztják meg az igazságosság kérdéseiben. Az intézményelméleti rész végső következtetése, hogy az alkotmánybíráskodás összeegyeztethető a demokráciáról vallott felfogásainkkal, azaz a törvényhozás bírói kontrollja beilleszthető a politikai intézményrendszerbe anélkül, hogy alapvető politikai elveink bármelyikének feladására kényszerülnénk.

2. Az alapjogi mérlegelés

Az alapjogi érvelést érintő vizsgálódásaimat egy fontos fogalmi probléma tisztázásával kezdtem. Először azt mutattam meg, hogy nincs okunk fenntartani az arányossági vizsgálat és a mérlegelés közötti fogalmi megkülönböztetést. Mind az arányosság, mind a mérlegelés egy olyan formalizált analitikai keretet jelöl, amelyet az alkotmányos felülvizsgálat jogával felruházott bíróságok az alapjogi igények megítélése során alkalmaznak, a két érvelési szerkezet pedig hasonló elemeket tartalmaz. Ebből pedig arra következtettem, hogy az alapjogi érvelésnek létezik egy általános struktúrája, amely valamennyi gyakorlatból kiolvasható, és éppúgy jellemzi az amerikai alapjogi bíráskodást, mint a német Alkotmánybíróság vagy a kanadai bíróságok, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának tevékenységét. Az alapjog-korlátozás bírói értékelése tipikusan a korlátozás céljának és eszközének vizsgálatra épül. Ez az általános szerkezet valamennyi mérlegelési doktrínában fellelhető, függetlenül attól, hogy a cél-eszköz vizsgálat milyen nyelvi formában jelenik meg az egyes partikuláris gyakorlatokban.

A fogalmi tisztázás céljából elvégzett esetelemzés arra is rámutatott, hogy a bírói alapjogvédelem sikere nem annak a függvénye, hogy mennyiben ragaszkodik a jogalkalmazó az alapjog-korlátozás vizsgálatára során alkalmazott érvelés szigorú szerkezetéhez. Ezt az

állítás egyrészt az a belátás támasztja alá, hogy a szabályozás céljára és eszközére vonatkozó vizsgálódás között gyakori az átfedés. Annak megállapítása például, hogy milyen célok bizonyulnak legitimnek, gyakran csak az alkalmazott eszközre tekintettel történhet. De sok esetben a szükségesség és az arányosság szakaszainak elválasztása is problematikus. A doktrína folyamatos formálódása pedig azt jelzi, hogy a bíróságok igyekeznek hozzáigazítani az arányossági tesztet a politikai döntéshozatal sajátosságaihoz. Másrészt az arányossági struktúra önmagában még nem oldja meg az erkölcsi érveléssel járó nehézségeket, és nem képes biztosítani az igazolható döntést. Az alapjogi konfliktusok feloldása ugyanis gyakran követel erkölcsi választást, így a bíróságok bármilyen érvelési doktrínát is követnek, ilyenkor nem mentesülhetnek az erkölcsi érvelés követelményei alól. A helyes (igazolható) döntés nem következik kényszerítő erővel az arányossági teszt alkalmazásából. Mindezek alapján az alkotmánybíróságok érvelésétől nem várhatjuk el azt a racionalitást és kiszámíthatóságot, amelyet Alexy követel. A bírói döntéshozatal ugyanis nem logikai levezetés, ezért nem is írható le egy matematikai képlettel.

Bár az alapjogi döntések nem kalkulálhatóak úgy, ahogyan azt Alexy ábrázolja, a bírói mérlegelés mégsem irracionális folyamat. Erkölcsi választásaink mellett ugyanis érvelhetünk racionálisan. E helyütt jogosan merül fel a kérdés, hogy mit értünk racionalitáson, ha elutasítjuk a fogalomnak az Alexy által alkalmazott természettudományos megközelítését. Álláspontom szerint az erkölcsi választások racionalitása elsődlegesen a számonkérhetőség és az ellenőrizhetőség fogalmaival írható körül. Így az alapjogi érveléssel szemben támasztható legfontosabb követelmény, hogy a döntések igazodjanak az adott politikai közösség intézményeinek működéséből feltárható politikai és erkölcsi értékekhez, illetve illeszkedjenek a korábbi bírói döntések rendszerébe. A politikai közösség alapvető értékei jelölik ki azokat a mércéket, amelyek a rivális alkotmányos rendelkezések összemérhetőségét lehetővé teszik. Ezáltal pedig a mérlegelés önkényességének vádja is kivédhető.

A dolgozat végén visszakanyarodtam az intézményigazolás problémájához, és feltettem a kérdést, hogy milyen szerepet játszik az alapjogi viták kezelésének bírói módszere az alkotmányos felülvizsgálat legitimitásáról folyó vitákban. Arra a következtetésre jutottam, hogy az arányossági vizsgálat az instrumentális érvelés szintjén kapcsolható az alkotmánybíráskodás igazolásának kérdéséhez. A formalizált és strukturált érvelési szerkezetek követése ugyanis ellenőrizhetővé teszi a bírói döntéshozatalt. Az arányossági teszt alkalmazása arra ösztönzi a bírakat, hogy a releváns indokok teljes körét vegyék számításba az alkotmányjogi viták megoldása során; azokat az indokokat is, amelyeket a politikai döntéshozatal más fórumai esetleg figyelmen kívül hagytak. Az arányossági teszt

alkalmazása továbbá fegyelmezett gondolkodásra kényszeríti a bírót, az egyes érvelési lépések követése a döntések őszinte és alapos átgondolását segíti elő. A doktrína népszerűségét emellett az a megfontolás is alátámasztja, hogy alkalmazása a bírói gyakorlat politikai karakterének mérséklését eredményezi. Az alkotmánybíróságok gyakorlatában elterjedt arányossági vizsgálat arra mutat rá, hogy miként lehet összekötni a jogászai racionalitást és a politikai-morális dimenziókat érintő bírói érvelést.

Mindezekre tekintettel az arányosság fontos argumentum lehet, amikor arról kívánunk számot adni, hogy miért tekintjük a döntéshozatal bírói módszerét az alapjogokra vonatkozó érvelés legjobb intézményes formájának. Az arányossági vizsgálat előbbi erényei hozzájárulnak a bíróságok egyre növekvő szerepének igazolásához, és talán ez a felismerés (is) magyarázza a bírák fokozott elköteleződését egy erősen formalizált érvelési szerkezet iránt.

Az értekezéssel összefüggő publikációk jegyzéke

Szükség van-e alkotmánybíróságra? Instrumentális érvek a törvényhozás bírói kontrollja mellett, Jogtudományi Közlöny, 2013/5, 243-254.

A New Trend in the Debate on Justifying Judicial Review: Considering the Benefits of Judicial Reasoning, In: The Rule of Law and the Challenges for Jurisprudence. Selected papers presented at the Fourth Central and Eastern European Forum for Legal, Political and Social Theorists, Celje, 23-24 March, 2012. Edited by Péter Cserne, Miklós Könczöl and Marta Soniewicka. (megjelenés alatt)

Ki legyen az alkotmány végső értelmezője? Két felfogás az alkotmánybíráskodás igazolásáról, Profectus in litteris IV., Debrecen, 2012, 95-104.

Az alkotmányjogi mérlegelés sajátos karaktere, Profectus in litteris III., Debrecen, 2011, 143-152.

Diszkriminációs helyzetkép Európában, Fundamentum, 2011/3, 103-106.

Alkotmányjogi és morális érvelés: mit üzen a Hart-Devlin-vita az Alkotmánybíróságnak, Világosság, 2010 tavasz, 85-114. (társszerző: Bencze Mátyás)

A jogvédelem korlátai a strasbourgi diszkriminációs gyakorlatban, Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis VIII, 2010, 141-160.

University Doctoral (PhD) Dissertation Abstract

Conflicts between constitutional rights in the judicial practice

The role of constitutional courts in settling disputes involving fundamental rights

Dr. Ágnes Kovács

Supervisor: Dr. Mátyás Bencze associate professor

University of Debrecen
Marton Géza Doctoral School of Legal Studies
Debrecen, 2013

I. The aims and the subject of the dissertation

The dissertation addresses the fundamental conceptual problems of constitutional balancing, the conditions for sound balancing and as a preliminary question, the issue of the legitimacy of judicial review. The proliferation of constitutional courts is considered a central element of global constitutionalism and it has resulted in the expansion of the political role of the judiciary. Courts vested with the power of judicial review play an increasing part in making collective decisions and thus the constitutional reasoning of the courts has an important influence on policy formation. This phenomenon leads to the question of whether entrusting courts instead of legislatures with the final authority over settling disagreements about the content of constitutional provisions and resolving conflicts of fundamental rights can be justified in constitutional democracies. I sought to account for two claims in the dissertation. The first stated that judicial review is consistent with the idea of democracy and can be justified with regard to the basic values associated with political legitimacy. My second claim was that although the adoption of a formal structure of balancing by judges does not necessarily lead to sound judicial decisions, nevertheless the virtues of proportionality analysis and judicial reasoning in relation to fundamental rights can be deployed in the course of justifying judicial review.

Before I turn to the issue of how I have arrived at these two positions, I believe it is important to highlight the reasons why the problems of the justification of judicial review and balancing are interrelated. The link between the two subject matters can be based, on the one hand, on the assumption that theoretical findings concerning constitutional reasoning cannot be separated from the institutional context in which it is being carried out. Constitutional reasoning is typically linked to the operation of constitutional courts. The primary task of constitutional courts is to settle conflicts of fundamental rights, and the elaboration of the content of constitutional rights demands resorting to the basic moral principles of the political community. Consequently, what characterizes the decisional situations before courts is that judicial reasoning is mostly guided by moral and political principles and the decision requires a moral choice. Acknowledging the moral character of judicial reasoning has a bearing on the considerations about the proper allocation of political authority. If we concede that judges cannot avoid relying on moral principles when settling constitutional disputes, then in this regard we have to substantiate the claim that it is justifiable to assign final decisions on these moral issues to the judiciary. It follows that we can take sides in the debate on the overriding power of judges over constitutional interpretation of legislatures only if we have a theory of

political legitimacy at our disposal. Ultimately, these considerations have relevance to the application of proportionality analysis.

On the other hand, though judicial reasoning is affected by the institutional framework, the main characteristics of judicial argumentation also impact the constitutional status of courts and the justification of judicial review. This is reflected by the fact that the issues of constitutional balancing and the justification of judicial review are often dealt with in tandem. If we can demonstrate that judicial reasoning is a well-structured, disciplined and rational procedure, then we have good arguments in favor of courts being vested with the ultimate power to decide on constitutional matters. So, the advantages of judicial reasoning can be transformed into arguments for the justification of judicial review.

At the beginning of the research I aimed to map the situations in which judges encounter conflicts of fundamental rights. Namely, my purpose was to reveal how constitutional courts should reason in cases brought before them. In constitutional practice judicial reasoning related to fundamental rights are typically designated by the terms of balancing and proportionality analysis. The analysis of these terms may help us to arrange and evaluate our experiences concerning constitutional reasoning in a unified theoretical framework. This task requires conceptual clarification. But the institutional question precedes the issue of constitutional balancing. When we make inquiries into the reasoning of constitutional courts we also face the task of justifying the political legitimacy of the institution. We are dealing with an institution which is not inherently part of an institutional design in constitutional democracies. In order to discuss the pivotal conceptual questions of constitutional balancing I must, firstly, justify constitutional courts to which the process of balancing is connected. If we failed to carry out this justificatory task the dissertation would be exposed to the challenge that it tries to illuminate a practice which rests on the unjustifiable allocation of political authority.

I began by mustering the most important arguments which relate to the debate on the legitimacy of judicial review, then I explored the normative force of those put forward by the opponents of the institution. Contemporary international debates on judicial review provided the starting point for my research. These discussions address the issue of whether we need constitutional courts at all, or call for the reconsideration of the role of judicial review. Criticism towards judicial review is mostly concerned with the issue of judicial supremacy which holds that it is not the representative legislatures but the courts that have the final say on the scope and the content of constitutional rights. Proponents of a procedural conception of democracy illuminate why this practice proves to be untenable on theoretical grounds. The

point of the criticism entails that moral dilemmas concerning fundamental rights should be handled by the democratically elected legislators since traditional parliamentary decision-making is the sole procedure which can fulfill the principle of political equality which proves to be essential in terms of the operation of the political community and democratic legitimacy. Political equality demands giving equal weight to the views of each citizen when contentious moral questions are at stake because it is the only way to ensure the equal status of each individual in the political community. Thus an institutional design which privileges judicial interpretation of the constitution undermines the principle of equality when giving superiority to the moral views of the judges over the views of the citizens.

The procedural views are supported by the fact that in the last few decades in some states – e.g. in Canada, New Zealand and Great Britain – a new form of judicial review has been established which, at the first sight, seems to evade those problems of legitimacy which a judicial review with the power of the courts to overrule the decisions of the legislature entails. In this new institutional structure called “weak form of judicial review” courts can scrutinize the constitutionality of legislative acts but they are not entitled to displace the legislative interpretation of the constitution, so parliaments have the final say on the issues of fundamental rights and principles. This institutional setting seeks to provide for the effective protection of constitutional rights while giving less power to the judiciary and showing greater respect for the outcomes of democratic decision-making.

These changes also validate the seriousness of the arguments put forward by procedural democrats and remind us that these arguments should be taken into consideration if we still endorse a constitutional structure in which constitutional courts play a crucial role in protecting fundamental rights. Consequently, if one seeks to argue for constitutional review based on the idea of judicial supremacy, it has to be proved that if we entrust judges with the power of handling reasonable disagreements, we establish an institutional structure which realizes the values of political legitimacy to a greater extent compared to an institutional structure without judicial review. The importance of theoretical reflection is enhanced if we look at the recent changes in the Hungarian constitutional structure. Examining a theory of democracy which places great emphasis on the procedural conditions of legitimacy can also illuminate whether the constitutional changes in Hungary can be justified by a procedural account.

The second part of my research concerned the basic conceptual and justificatory issues related to the reasoning of constitutional courts. The inquiry carried out at a conceptual level sought to elaborate on the content of the terms which designate a practice in which courts rule

on the constitutionality of legislative acts limiting fundamental rights. I focused on the issue of whether the terms of balancing and proportionality analysis relate to different structures of reasoning, taking into account the American origin of balancing and the German sources of proportionality, and whether it is plausible to uphold this terminological difference. The foundations of these questions lie also in the American constitutional literature since it has been hotly debated for a while as to how the practice of the courts settling constitutional conflicts can be adequately depicted. In this context I concentrated on the issue of the relationship between categorization, balancing and proportionality analysis and whether there is a general structure of constitutional reasoning which characterizes different judicial practices. The issue is appropriately illuminated by the *Heller* decision of the Supreme Court of the United States which was rendered in 2008 and encompassed inter alia the debate on the proper method of judicial reasoning and the best structure of resolving fundamental rights conflicts by judges. The decision of the Supreme Court also draws attention as to how the method of judicial reasoning and the issue of the allocation of political authority are interrelated. The constitutional debate now evolving as a result of this decision had a great impact on the aims of my dissertation.

At a justificatory level I examined how the structure of reasoning employed by judges affects the outcomes of the judicial decision-making. Should judges be committed to the rigid structure of the proportionality analysis in order to render correct decisions? We can see that while judges in the USA follow different kinds of doctrines when they adjudicate on the constitutionality of laws limiting fundamental rights, in other jurisprudence – in the practice of the German and Canadian courts – the common form of the proportionality test is followed. The most stringent structure of constitutional reasoning had been elaborated in the works of Robert Alexy. According to his theory constitutional reasoning can be modeled on an arithmetic formula which provides predictable and rational outcomes in all cases. In my dissertation I tried to illuminate whether this model provides a plausible description of the way judges approach constitutional conflicts and whether the strict application of the steps of proportionality analysis can grant justifiable results in themselves. Finally, I placed my conclusion concerning judicial balancing in the context of the institutional question and pointed out to what extent the features of judicial reasoning are relevant to the debate on the justification of judicial review.

II. The methods and sources of the dissertation

The main theses of the dissertation have been elaborated by giving a critical understanding of the most influential theories related to the issues I am investigating. In order to justify judicial review I have reflected on the philosophical stance of Jeremy Waldron whose approach has recently attracted significant theoretical attention in constitutional and political theory. In the course of the inquiry I sought to demonstrate that the central tenets of the procedural conception of democracy are problematic in many respects and that Waldron's arguments are insufficient to disqualify the claims put forward in favor of judicial review. In order to carry out this justificatory project I relied on the statements of the leading contemporary theories of constitutional democracies.

When establishing my theoretical claims relating to constitutional reasoning I relied on Robert Alexy's theory of balancing. I did not intend to conduct a comprehensive examination on the construction Alexy had established but to evaluate one of his propositions which is crucial in light of the aims of my research. Alexy contends that judicial reasoning related to fundamental rights is a rational procedure in which judges arrive from premises to the conclusion through a simple deduction. In the dissertation I analyzed a few judicial decisions to expose why Alexy's former statement proves intractable.

These questions guide us to a legal theory oriented towards practical philosophy as they address the principles of common action and they presume that these principles can be the subjects of reasonable discussions. Accordingly, the dissertation concerns problems of practical philosophy and builds on the analysis of concepts that figure in the practice and the making of evaluative statements concerning the practice. Conceptual analysis necessarily precedes the interpretation of the practice. By this conceptual analysis I aimed to contribute to the understanding of the terms used in practice and to set out a conceptual scheme which can serve as a framework for depicting and assessing legal practices. As a consequence of this analytical inquiry I answered the questions of what the term constitutional balancing means or what rationality denotes in relation to judicial decisions on constitutional matters. The clarification of concepts is crucial not just for solving definitional problems but for acquiring a better understanding of practice.

As the theories of Waldron and Alexy proceeded from the practice, I myself concentrated on how the concepts are used by the participants and what the interpretation of

these linguistic constructions entails. This task required an analytical inquiry. I obtained access to the concepts characterizing legal practice mainly by analyzing judicial decisions. Judgments rendered by courts serve as sources not only for the investigation of the structure of judicial balancing. I also drew on the judicial practice when the issue of the legitimacy of judicial review was at stake.

The accounts which formed the basis of my critical inquiry were set out at a normative level, since they dealt with the conditions of sound collective actions. It follows that an approach reflecting on these accounts is also guided by normative purposes and looks for the conditions of a sound practice. The essay concerns issues like what kind of institutional mechanism should be established to handle our moral disagreements and what criteria are needed for the outcomes of judicial balancing to be justified. It is important to note that my questions did not aim at evaluating a particular practice. I sought to establish those standards that can be deployed when we focus on the practices of constitutional democracies in general.

III. The central statements of the dissertation

In the dissertation I sought to achieve two goals. The first was to make a contribution to the debate on the legitimacy of judicial review and to present the accounts which had a significant impact on the issues which the debate revolves around. My second goal was to shed some light on the fundamental questions of judicial balancing which are at the centre of attention in contemporary constitutional theory. If we reconstruct and dispose the arguments put forward in the debate, we can gain a better understanding of the problems and we can establish a framework within which all the similar questions posed by particular practices can be adequately handled. All the issues I have approached in the dissertation have been formulated at a relatively abstract level, and the research aimed at clarifying general definitional problems. The main scientific target of the dissertation consists of the elaboration of a theoretical background which helps to understand and evaluate the recent constitutional changes in Hungary.

1. Justifying judicial review

In the dissertation I began by elaborating on the issue of the legitimacy of judicial review. In order to set out my claims I followed the pattern of Waldron's argumentation and based my approach on two kinds of reasons. Procedural reasons play their part by exploring the extent to which different collective decision-making processes can satisfy the idea of fairness. Instrumentalist reasons illuminate which institutional mechanism lead to the best outcomes. As a result of the research I have come to the conclusion that if we take into account the arguments concerning the procedure that realizes fairness to the greatest extent possible and that is most likely to provide sound political decisions, we have good reasons to support judicial review. Both the procedural and the instrumentalist reasons cut in the same direction: they privilege the judiciary with having the final say when citizens disagree on the content of constitutional norms. One of the central tenets of my account in favor of judicial review is that judicial decision-making is highly sensitive to the preferences of each individual and to the allocations of the costs and benefits of political decisions, therefore the operation of constitutional courts promotes political equality which is crucial for the conditions of legitimacy. We can infer from the structural features of judicial reasoning, such as the special burden of justification the judiciary has to bear, that judges are better positioned to deliver sound outcomes than the legislature. In light of the instrumentalist justification of political authority the idea of public justification has a pivotal role. According to this the decisions of the state have to be based on reasons that can be justifiable for all members of the political community. My contention is that constitutional courts are more likely than legislatures to arrive at publicly justified arguments. In my view the essential role of judicial review is to delimit the domain of public justification and to inform the legislature on the scope of the reasons that can be legitimately relied on in political decisions. Instrumentalist reasons, therefore, underwrite the claim that judicial reasoning is superior to the legislative process when collective decisions are made for the resolution of disagreements about constitutional issues.

In the dissertation I argued that an institutional structure in which legislative procedures are complemented with a constitutional review carried out by the judiciary can enhance the protection of fundamental rights. In this context political decision-making builds on the cooperation of multiple political powers, and political institutions take part in a joint and deliberative enterprise where they share their responsibility in rendering political decisions. Political institutions approach the issue from different points of view and the interaction of

distinctive perspectives and procedures can have a number of advantages concerning the outcomes of the political process. In addition, the existence of constitutional courts can foster the overall reflexivity of the political system, and the multilevel verification of political decisions is favorable under the circumstances of reasonable pluralism when citizens deeply disagree about what justice requires. The final conclusion that can be drawn on the institutional question is that judicial review is consistent with our considerations on democracy, namely that judicial control over the legislature can fit into a political structure without the need for us to give up any of our fundamental political principles.

2. Constitutional balancing

My starting point concerning the problem of constitutional balancing was to clarify a very important conceptual question. I set out first that there is no reason to maintain the terminological distinction between balancing and proportionality analysis. Both proportionality and balancing denote a formal analytical structure which is used by courts vested with the power of reviewing legislative acts to adjudicate on constitutional rights claims, and both structures share some common features. I inferred from this previous finding that judicial reasoning about constitutional rights has a general structure which can be found in all the different judicial practices and which can characterize the American form of judicial reasoning as well as the practice of the Constitutional Court of Germany or Canadian courts and the jurisprudence of the European Court of Human Rights. When judges adjudicate on fundamental rights the judicial process typically consists of an analysis of the ends and the means of the act limiting constitutional rights. This general structure of the analysis characterizes all balancing doctrines, no matter how a doctrine is labeled in a particular judicial practice.

The analysis of judicial decisions for the sake of conceptual clarification also pointed out that the success of the judicial protection of fundamental rights does not lie in the extent to which a judge is committed to the rigid structure of reasoning when violations of constitutional rights appear. On the one hand, this can be supported by the claim that there is a common overlap between the inquiry into the ends and means of the impugned act. It is often the case that the means of the governmental act also have to be taken into consideration in order to judge whether the purpose of the act is legitimate. Furthermore, in many cases it proves problematic to separate the necessity stage of the analysis from the proportionality requirement. The changes that can be detected in the application of the balancing doctrine

indicate that courts tend to accommodate proportionality analysis to the characteristic features of political decision-making. On the other hand, the very proportionality analysis proves insufficient to mitigate the difficulties which occur as a result of moral reasoning and of making moral choices, and this analytical structure does not, in itself, ensure justifiable decisions. The resolution of conflicts between fundamental rights generally entails moral evaluation, so judges can hardly evade engaging in moral reasoning no matter what kind of doctrine they employ. Accordingly, justifiable outcomes cannot follow coercively from the application of the proportionality test. In light of these arguments the reasoning of constitutional courts cannot result in the kind of rationality and predictability that Alexy's account envisages. It seems to be a fallacy to depict judicial decision-making as a logical deduction and to delineate it with an arithmetic formula.

Although decisions on fundamental rights cannot be calculated as Alexy contends, judicial balancing does not lead to irrational outcomes. We can base our moral statements on rational arguments. But the question remains: What do we mean by rationality if we reject the notion of rationality invested with a meaning derived from the natural sciences? In the dissertation I shared the view that the rationality of moral choices consists in their transparency. Then the most important requirement that constitutional balancing must meet is that political decisions should accommodate to the basic political and moral principles that can be revealed from the operation of existing political institution, and they should also fit into the system of former judicial decisions. The fundamental values of the political community serve as criteria for comparing the rival constitutional provisions. Thereby the charge of irrationality can also be avoided.

At the end of the dissertation I turned back to the problem of justifying judicial review and ask about the role of judicial balancing in the debate on the legitimacy of judicial review. I came to the conclusion that proportionality analysis can contribute to the justification of judicial review at the level of instrumentalist arguments. If judges follow a formal and structured argumentative framework their decision can be more transparent. Proportionality analysis invites judges to take into account all the relevant reasons, even those that were disregarded in other forums of political decision-making, when they are dealing with constitutional issues. Judges are forced into adopting a careful way of thinking when applying the proportionality test and following the stages of the test fosters a sincere and thorough reasoning. The attractiveness of the doctrine can come from the realization that it can mitigate the political character of judicial decisions. Proportionality analysis, which dominates the

practice of constitutional courts, also shows how judicial reasoning, in which political and moral considerations prevail, can be invested with a degree of rationality.

To conclude the force of the argument of proportionality can be significant when we seek to account for the claim that judicial reasoning is the best institutionalized practice for settling conflicts of fundamental rights. The advantages of proportionality analysis that were set out above can contribute to the justification of the growing role of the judiciary and this finding can be a reason why constitutional judges are highly committed to a strongly formalized argumentative framework.

List of Publications

Do we need constitutional courts? An instrumentalist approach on the judicial control of the legislature, Jogtudományi Közlöny, 2013/5, 243-254.

A New Trend in the Debate on Justifying Judicial Review: Considering the Benefits of Judicial Reasoning, In: *The Rule of Law and the Challenges for Jurisprudence. Selected papers presented at the Fourth Central and Eastern European Forum for Legal, Political and Social Theorists*, Celje, 23-24 March, 2012. Edited by Péter Cserne, Miklós Könczöl and Marta Soniewicka (under publication)

Who Should Have the Final Say on the Constitution? – Two Accounts on Justifying Judicial Review, *Profectus in litteris IV.*, Debrecen, 2012, 95-104.

Discrimination in Europe, *Fundamentum*, 2011/ 3, 103-106.

On the Nature of Constitutional Balancing, *Profectus in litteris III.*, Debrecen, 2011, 143-152.

The Limits of Protection against Discrimination in the Practice of the European Court of Human Rights, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 2010, 141-160.

Constitutional and Moral Reasoning – Lessons from the Hart-Devlin Debate for the Constitutional Court of Hungary (co-author: Matyas Bencze), *Világosság*, 2010, 85-114.